

СТАНОВИЩЕ

От доц. д-р Иван **Рашков** Кръстанов (СУ „Св. Климент
Охридски” – Богословски факултет) относно представения
дисертационен труд на редовния докторант

Любомир Жанинов Трайков

на тема:

„МИТАРСТВОТА НА ДУШАТА” В БЪЛГАРСКАТА ЦЪРКОВНА ЖИВОПИС – XVIII – XIX ВЕК

(ХЕРМЕНЕВТИКА И ИКОНОГРАФИЯ)

за присъждане на образователната и научна степен **`доктор`** в
област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.4.
`Религия и теология` (Християнско изкуство)

Представеният дисертационен труд е в обем от **249** страници. Структурата включва: **Предговор**, **Увод**, **Четири глави**, **Заключение**, **Списък на съкращенията**, **Цитирана литература** и **Приложение**, съдържащо снимков материал към темата на дисертацията. Научният апарат съдържа **656** бележки под линия. Приложени са и **три (3)** публикации по темата на дисертацията. Авторът прилага и **Декларация** за авторство на своето съчинение.

В **Предговора (с.4-8)** са посочени мотивите за избора на темата на дисертационното съчинение. В тази връзка авторът отбелязва: *Иконографският цикъл „Митарствата на душата” поставя един широк кръг от въпроси за произхода на изобразителните и литературните му образци, за тяхното влияние, за пътищата им на разпространение, за това какви религиозни системи и традиции отразяват.* Решаването на всички тези проблеми мотивират дисертанта да пристъпи към изследване и написване на избраната от него тема.

В Увода (с. 9-22) докторантът аргументира актуалността на дисертационната си съчинение. Обосновано отбелязва, че „*макар в световен мащаб темата да предизвиква задълбочени дискусии и непрекъснати проучвания, още от средата на XIX в. в България все още няма цялостно критично изследване*”. Различията между Изтока и Запада по въпроса за съдбата на човешката душа след смъртта поражда необходимостта от такова изследване по въпроси, свързани, както с произхода, развитието и значението на митарствата в православната есхатология, така и рефлексията им в православната иконография.

Конкретно са посочени *целта, задачите* и очакваните *резултати*. Правилно са обосновани *предмета, обекта, обхвата* и *структурата* на дисертацията, както и ползваните *методи на изследване*.

Авторът определено подробно проследява изследванията и публикациите на наши и чужди автори, които вече са писали върху иконографския цикъл *‘Митирставта на душата’*. Така той стига до основния литературен извор – *„Житието на св. Василий Нови”*, в което *„в най-пълн и систематичен вид”* е отразена иконографията на този цикъл.

В Първа глава *„Въведение в темата”*, (с. 23-51) са разгледани няколко основни хипотези, свързани с въпроса за *„съдбата”* на човешката душа след смъртта, които имат отношение към иконографията на митарствата, а именно: християнската представа за душата след смъртта, *„Митарствата на душата”* в мандеизма, в *офическия гностицизъм* и в *митраизма*. Ясно е формулирано православното учение за *„последните времена”*, което се съдържа на Свещ. Писание на Стария и Новия Завет, в светоотеческата литература, в Никео-Цариградския символ на вярата, в литургическия живот на Църквата и в агиографската литература.

Така авторът стига до установяване на произхода на концепцията за *Митарствата на душата*, показвайки нейния предхристиянски и гностически характер. Тази концепция рефлектира, в някаква степен – в определен етап, върху *оформянето на идейната структура на композицията*. Главата завършва с кратко обобщение, с каквото завършват и останалите глави.

Във **Втора глава** „*От текста към образа*”, (с. 52-79) авторът сполучливо проследява основния литературен извор за *небесните митарства*, неговото разпространение в православния свят, както и навлизането му по българските земи. Във връзка с *възрожденската композиционна схема* на Митарствата правилно са посочени отделните компоненти на една многовековна традиция, която съдържа *предхристиянски – езически вярвания, както и текстове, създадени на християнска почва, заети от омилетичните и морализаторски сборници*. Установява се, че „*Житието на св. Василий Нови*” се разпространява в две редакции: *южнославянска и руска*. Описанието на Митарствата се среща в състава на различни *сборници и дамаскини*, които се ползвали и като *иконографски наръчници*. в периода на Българското възраждане Определена е важната роля на отпечатването на „*Тодорините митарства*” за разпространението на представата за Митарствата през посочения период.

В **Трета глава** „*Стенописният цикъл Митарствата на душата в Българската църковна живопис – XVIII-XIX век*”, (с.80-110) ясно са проследени появата, развитието и типологията на иконографията на „*Митарствата на душата*”. Установен е *конкретния иконографски образец*, ползван от представители на възрожденските ни школи. Посочени са двете основни форми: като *отделен изобразителен цикъл* и като *интегриран елемент* в композицията на „*Страшния съд*”. Подчертан е *дидактично-*

нравствения характер на темата и мястото ѝ в иконографската програма на православния храм.

В Четвърта глава „*Стенописният цикъл `Митарствата на душата` в творчеството на българските възрожденски школи*” (с. 111-212) – най-голямата по обем – са изброени представителите на отделните Художествени школи, които са пресъздали иконографския цикъл «Митарствата на душата», както и църквите, в чиито иконографски програми е включен. За всяка от тези църкви (общо 15) докторантът дава, за едни кратка, а за други по-подробна информация с конкретен иконографски и стилев анализ на отделните митарства. Като период, те обхващат от 1794 до 1881 година. Съществен принос е и съставянето на корпус от паметници с хронологично и типологично проследяване на представения иконографски цикъл в тях. Авторът е успял да постигне крайната цел на своето изследване – да посочи и разкрие спецификата в иконографията и богословската херменевтика на темата „*Митарствата на душата*” в църковната живопис на Българското възраждане.

В **Заключението** (с.213-216) са посочени постигнатите резултати и изводи. Формулирани са и приносите на дисертационното изследване.

Много съществен и важен момент са приложените **42** образеца на възрожденски *стенописи*, които дават възможност за онагледяване на проучваните паметници и по-доброто разбиране на тяхната интерпретация. Искам изрично да отбележа похвалното усърдие на докторанта *Любомир Трайков* за заснемането на голяма част от приложените паметници лично от него.

Имам някои малки забележки, които не смятам да отбележа в Становището си! Те не са от съществено значение!

ЗАКЛЮЧИТЕЛНА ОЦЕНКА

Дисертационният труд на *Любомир Трайков* има своите научни достойнства и е принос за осветляването на „*Митарствата на душата*”, като иконографска тема в църковната живопис на Българското възраждане. Докторантът притежава научен потенциал, дисциплинираност и похвално усърдие.

Подкрепям и си позволявам да препоръчам на уважаемите членове на Научното жури да присъдят на *Любомир Жанинов Трайков* образователната и научна степен `доктор` по професионално направление 2.4. `Религия и теология` (Християнско изкуство).

София, 03 септември 2018 г.

Доц. д-р Иван **РАШКОВ**

.....